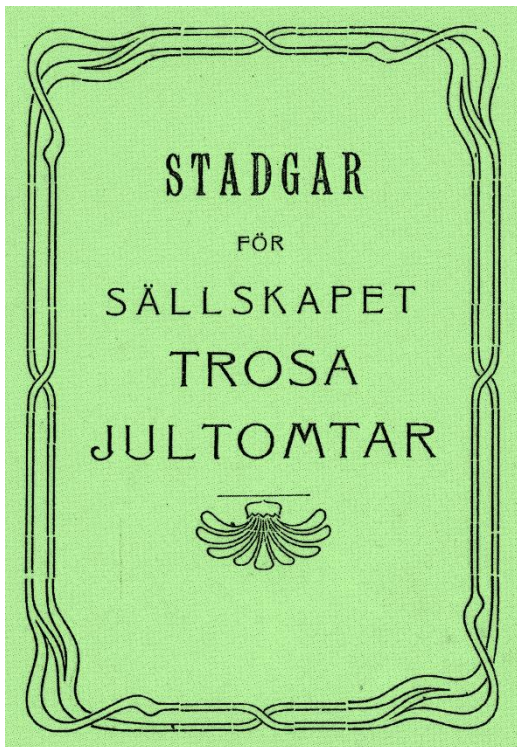


Trosas välgörande jultomtar

Av Helena Karlsson

Lite här och var går de att hitta på arkivens hyllor – jultomtesällskapens arkiv. Ett namn som väcker nyfikenhet. Vilka var dessa jultomtar och vad gjorde de egentligen? Det ska vi titta närmare på här med fokus på Sällskapet Trosa Jultomtar.

I syfte att "årligen i december, i mån av tillgångar, bekläda fattiga, välartade barn inom staden" bildades Sällskapet Trosa Jultomtar 1883. Redan i programförklaringen slogs det fast att det var välgörenhet i juletid som tomtarna skulle ägna sig åt, en kombination med långa anor.



Bildandet av Sällskapet Trosa Jultomtar låg väl i linje med samhällsutvecklingen under 1800-talet, där filantropi, osjälvisk hjälp till människor i nöd och sämre lottade, fått ökad betydelse. Från mitten av seklet fick välgörenheten en mer organiserad form då föreningar bildades för att hjälpa och lindra.

Sällskapet stadgar från 1909. Sällskapet Trosa Jultomtars arkiv, Trosa kommunarkiv

Tanken bakom dessa välgörenhetssällskap var att de sociala problemen skulle lösas genom privata initiativ, utan större inblandning från "det allmänna". Genom välgörenhet skulle de som hade det bättre ställt på frivillig väg ta ansvar för och ge hjälp till samhällets mindre

bemedlade. De bättre lottade skulle också fungera som föredömen för de fattiga, något att sträva emot. Snart restes dock krav om att staten borde ta över ansvaret för de sociala frågorna. Hjälpen från de privata sällskapen ansågs leda till passivitet och undfallenhet liksom vara orättvis genom att ges mer i form av en gåva än som en rättighet. Följden blev att en rad lagar stiftades på det sociala om-rådet från tidigt 1900-tal och framåt. Det blev starten för välfärdssamhällets framväxt.

Under 1800-talet spelade dock de privata välgörenhetsorganisationerna en viktig roll som hjälporgan i ett Sverige, som på många håll präglades av fattigdom och nöd. En av de filantropiska rörelser som uppstod under denna tid var jultomtesällskapen. Det första sällskapet bildades på julafton 1870 av några köpmän i Stockholm, för att ge behövande barn i huvudstaden kläder till jul. Sällskapet Jultomtarna kom snart att bilda mönster för andra, liknande föreningar runt om i landet – däribland Sällskapet Eskilstuna Jultomtar (1876) och Föreningen Flens Jultomtar (1910).

När Sällskapet Trosa Jultomtar bildades 1883 var det en rad framstående personer i staden som ställde sig bakom initiativet. Att vara medlem var något hedervärt, en aktningvärd uppgift som innebar status. Det framgår tydligt i medlemsmatrikeln, där "jultomtarna" listas. Här finns som första namn borgmästare Otto Borgström med maka, vilka sedan följs av bland annat rådmän, postmästare, notarie, apotekare, kyrkoherde och överhovjägmästare. Det var inte heller vem som helst som fick bli medlem. För att komma ifråga krävdes att någon av medlemmarna "gick i god" för dig och att styrelsen efter prövning ansåg dig värdig.

Som medlem hade du möjlighet att lämna förslag på barn, som kunde komma ifråga för ett bidrag, en "julklapp", från sällskapet. Det var sedan upp till styrelsen att i samråd med fattigvårdsstyrelsen och skolstyrelsen välja ut de mest behövande och berättigade barnen. Bidraget bestod i första hand av kläder och fanns i tre varianter: hel beklädnad, delvis beklädnad samt skor. Donationer och medlemsavgifter gav sällskapet ekonomiska förutsättningar för välgörenhetsarbetet.

En titt i protokollen från jultomtarnas tidiga verksamhetsår visar att det inte sällan är samma namn som återkommer år från år. Här i arkivet blir de i andra sammanhang kanske mest osynliga barnen, synliga med namn och behov. Utan klädpåsar från stadens jultomtar hade dessa barn förmodligen inte ens kunnat gå i skolan. Så från början var Sällskapet Trosa Jultomtars kläudtdelning bokstavligen en livsviktig verksamhet i en tid då få andra möjligheter till hjälp fanns för fattiga och utsatta barn.

Sista söndagen före jul var jultomtesällskapets högtidsdag. Då ställdes det till med julfest för stadens barn. Tal och sång stod på programmet liksom lek och dans. Som avslutning delades det ut gottepåsar med äpplen och karameller, en höjdpunkt för många barn. Under festen blev även årets "julklappstagare" tilldelade sina påsar med kläder. Iförda dessa plagg fick de sedan rada upp sig till allmän beskådan, säkert tacksamma och glada över gåvorna men också lite förödmjukade av situationen. Välgörenhet skulle synas utåt, det var tydligt.

I över hundra år hann Trosas välgörande jultomtar hjälpa stadens behövande barn, innan sällskapet 1986 löstes upp. Numera lever minnet kvar genom bevarade arkivhandlingar som berättar sällskapets historia och sätter fokus på behovet av hjälp till behövande så här i juletid.